

Neli Zapryanova-Peneva

(Bulgaria, Sofia, SS Cyril and Methodius National Library – Bulgarian Historical Archive)

Interesting Facts from the Correspondence to Nayden Gerov

Abstract: This paper analyses 15 so far unknown letters sent to Nayden Gerov by Neofit Bozveli, Priest Panayot, Spas Ivanov, Vasil Karakonovski, Rada Kirkovich, Todor Panchev, Ivan Peev, Miron Beshkov, Pencho Slaveykov, Herman Škorpil and Dimitriy Demir. The letters, written between 1848 and 1897, are part of the Bulgarian Historical Archives at the SS Cyril and Methodius National Library. The topics dealt with in the letters are: the life of the Bulgarian people under Ottoman domination; Bulgarian education during the National Revival and the post-Liberation period; Bulgarians who studied in Russia; some cultural and socio-political events in the post-Liberation period.

Keywords: Nayden Gerov, unpublished letters, documentary material, National Revival period, Bulgarian education

Нели Запрянова-Пенева

(България, София, Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив)

Интересни факти от кореспонденцията до Найден Геров

Дългогодишна и многостранна е дейността на видния възрожденец Найден Геров, а запазеното му огромно документално наследство е ценен източник за историята ни от времето на късното Възраждане.

Навреме осъзнал значението на личната кореспонденция на Найден Геров, неговият сродник Тодор Панчев с изключителна прецизност издава през 1911 г. и 1914 г. голяма част от нея в два тома (Панчев/Panchev 1911-1914). Сред авторите на писмата личат такива имена като В. Левски, Хр. Ботев, Л. Каравелов, Б. Петков, П. Р. Славейков и др. Извършената научна обработка на документите от архива на Найден Геров (Ф. 22/Ф. 22: оп. II) показва, че голям брой от тях не са намерили място в издадените два тома поради една или друга причина.

Предмет на тази публикация са 15 неизвестни писма до Найден Геров, писани от: книжовника Неофит Бозвели, архиерейския епитроп поп Панайот, лекарите Спас Иванов и Васил Караконovski, учителите и просветните деятели Рада Киркович, Тодор Панчев и Иван Пеев, обществения деец и търговец Мирон Бешков, писаря Вельо Иванов, поета Пенчо Славейков, археолога Херман Шкорпил, както и от Димитри Демир. Включените тук документални материали допълват с интересни данни представата ни за дейността на Найден Геров и осветляват с факти неговите разностранни интереси. Някои от тях разкриват политически събития от нашата история, а други доуточняват биографията и делото на различни обществени дейци. Обхващащи периода 1848-1897 г., всички тези документални материали се намират в Българския исторически архив на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, където се съхранява и голяма част от фонда на Найден Геров.

Богата и разнообразна е кореспонденцията на Найден Геров. Той поддържа връзки с обществени, стопански и културни дейци, с много граждани. Голямото уважение

към личността на този възрожденец личи от техните писма, както и от готовността им да бъдат полезни или в помощ на дейността му:

Ако мога още в нещо да Ви бъда полезен, готов съм да извърша и друго Ваше наръчване (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 6 от 12 юни 1873).

Един от основните въпроси, застъпен в документите, е този за положението на българския народ. Някои от вече публикуваните писма (Запрянова Пенева/Zapryanova-Peneva 1992: 357-380) разкриват произволите, насилията и убийствата, на които е подложен нашият народ от страна на турското правителство през османското владичество (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 2 от 25 октомври 1861), а други съдържат данни за помохамеданчване, продължило чак до Руско-турската освободителна война (1877-1878 г.). Сведенията в тях служат за основа на докладите и телеграмите, изготвяни от Найден Геров и изпращани до руското посолство в Цариград. Молбите си за помощ българите отправят до руския вицеконсул, виждайки в него истински закрилник на техните интереси (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 5 от 5 юли 1866).

Документалното наследство на Найден Геров изобилства с писма, които разкриват неговата голяма загриженост за учебното дело в България. Любим учител на копривщенци и пловдивчани, той до края на живота си следи отблизо проблемите на образованието. С него Неофит Бозвели споделя радостта си от подема на учебното дело, получило силен тласък в развитието си в средата на 40-те години на XIX век:

Ето и в горката ни България по някои места се поблесна искрата на просветителното учение, от което необходимо всякий би можел да очика за себе си полза. (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 1 от 19 април 1848)

С тези думи, писани от Неофит Бозвели месец и половина преди смъртта му, той още веднъж доказва силната си вяра в успеха на духовното възмогане на своя народ. Измъчван от болестта си, заточеният в Хилендарския манастир именит българин изпраща писма, пълни с патриотичен ентузиазъм, до Г. Раковски, Й. Соколски, Ст. Богориди и др. Той не пропуска и младия тогава копривщенски учител. Оценявайки неговото родолюбие и придобитите знания в Русия, в писмото си Неофит Бозвели изразява надеждата, че Найден Геров ще оказва помощ на своя народ в просветното дело.

Интересно е сведението за голямата жажда на българите за знания, което идва от желанието им за кратко време да заличат последиците от културната изолация по време на османското владичество и да направят първата крачка към своята национална еманципация:

Скоро вече ще бъда доктор [по] медицина, но то е се малко. Моето желание е още да свърша и право. Ние засега нямаме ни един правдослов, а знаеш колко нужно е да имаме и десет и двадесет такива (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 3 от 28 юни 1852).

Заемайки поста руски вицеконсул, Найден Геров става един от главите инициатори за изпращането на български младежи да се учат в Киев, Кишинев, Одеса, Николаев и други градове. Голямата страст, с която той прегръща това свое дело, личи в едно от писмата му, в което освен че изброява имената на свищовските младежи, учещи в Русия, се интересува и от условията в пансиона към гимназията в гр. Николаев (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 6 от 12 юни 1873). Вероятно този негов интерес е във връзка и със започналата полемика през 1873 г., и с противоречивите отзиви през този период в руските вестници за пансиона на учещите се. Клеветите и инсинуациите за заболяемостта на учениците достигат до краен предел. Т. Минков е обвинен за смъртта на няколко българи. В един от източниците от 1880 г. се изтъква причината за

това, а именно, че в пансиона децата попадат в нови условия, започват да се приучват към сериозен труд, за което много от тях не са подготвени, а други отиват с разстроено здраве (Попов/Popov 1880: 41-44; В 9283, л. 52).

Сред българската общественост мненията за пансиона са също рязко противоречиви. Хвалебствията идват от консервативните кръгове, а острата критика – от средите на революционерите и от демократичните среди, които не одобряват полицейско-бюрокрастичния дух, консерватизма и панславистките идеи, властващи в пансиона, създаден по образец на дворянските пансиони на граф Уваров. Т. Минков се проявява като прононсиран славянофил, демонстриращ желанието си да действа сред българите в полза на руските интереси. Неодобрение предизвиква и намерението на управителните среди да привличат в пансиона предимно деца на по-заможни родители (Димитров/Dimitrov 1981: 231-232).

Руските възпитаници съхраняват у себе си любовта към Русия и силната си вяра в нея. Голяма е активността им след Освобождението за въвеждане на изучаването на руски език.

Трябва да Ви кажа, вуйче Найдене, че дохождението на М. Веревкина е станало, мисля по мое [Рада Киркович – б. а., Н. З.-П.] възбуждение. От Орел Цурик[ови] ми искаха моето мнение, дали веке Русия да не приема български момичета да се учат там или да се учат в тукашните гимназии? Отговорих: „Слаби сме и слаби ще да сме още много време. Недейте ни оставя още на нашите си сили и средства, напрот[ив], поддръжете рус[кия] дух, който се посея в Пловд[ив]. Пратете и чудя се как още Русия досега като пожертвува толкова, не прати в Пловд[ив] и друг[аде] по една руска личност, совершенно независима, която да преподава рус[ки] яз[ик], за който толкова малко имат грижа нашите началници (F. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 431, л. 99, Писмо № 10 от 2 ноември 1879).

Дори когато отсъства от Пловдив, Найден Геров редовно се осведомява за състоянието на църковно-националната борба, в която участва не само като руски дипломат, но и като български деец (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 4 от 23 юни 1866). В писмата, статиите и дописките, изпращани до граф Н. Игнатиев и българските вестници, се откроява настояването му за по-бързо разрешаване на този въпрос.

Ценни са данните във връзка с политическите събития в страната ни – посещението на българската делегация в Ливадия за връчване на акта на Александър I Батенберг относно избирането му за княз на България. В писмото на Васил Караконовски до Н. Геров се съдържа подробна информация:

По 11 часа в петък се представихме на Княза и му предадохме акта на избирането. Митрополитът му каза слово на руски, а Князът отговори на француски, като каза между друго[то], че с благодарност приема българския престол, защото е избран единодушно. После Князът ни представи на Царя, който ни прие тъй милостиво и любезно, щото ни разплака. [...] Нашийят княз ми каза да убедя живущите навън българи да се върнат в България и да вземат служба, да съставят търговски общества, да направят компании за параходи и железници, та тъй да се не наводни страната ни с чужденци, които са неизбежно зло, ако стане другояче (F. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 405, л. 102. Писмо № 8 от 12 май 1879).

Тези писма до Н. Геров допълват спомените на д-р Константин Стоилов за този момент от нашата история (срв. Стателова, Маркова/Statelova, Markova 1979: 222-223).

Смятан за един от най-големите книжовници на своето време, уважаван като създател на „Речник на българский язык“ (Геров/Gerov 1895-1904), Найден Геров взема активно участие в дискусиите за правописната норма на новобългарския книжовен език

като привърженик на пловдивската етимологична школа. В едно от писмата си Иван Плачков подканя Н. Геров отново да вземе участие по езиковия въпрос след новоизлезлите публикации в сп. „Периодическо списание“:

Между другите статии в него ще има една за члена в българския език, друга за неуспеха по българския език в гимназиите, трета за нашите филолози (първата е от Милетича, втората – от Теодорова, а третата – от д-р Ара д-Абул). [...] Казват, че статията на д-ра Ара д-Абул била доста интересна и надеят се, че като я прочетете, ще направите своите бележки. Желаят да знаят още щели Ви бъде угодно да вземете участие посредствено, ако не непосредствено в борбата, която може да се отвори с тая малка статия [Статията има критичен характер по отношение на младите филолози и е насочена главно към Ал. Теодоров-Балан – б.а., Н. З.-П.] (Ф. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 367, л. 23 Писмо № 13 от 31 декември 1887).

През Възраждането се поставя началото на задълбоченото проучване на българското народно творчество. Големи заслуги в тази област имат П. Р. Славейков и Найден Геров. От кореспонденцията не се потвърждава писаното от Огюст Дозон, че песните на П. Р. Славейков, печатани от него през 1875 г., са му предадени от Найден Геров (Ф. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 15 от 15 октомври 1897). По всяка вероятност писмото на Пенчо Славейков с отправеното запитване остава без отговор, тъй като Иван Славейков не споменава нищо за изясняването на този въпрос в своя предговор към II част на издадените „Български притчи или пословици и характерни думи“ през 1897 г.

Неведнъж се изтъква в документите изключителният интерес на Найден Геров към проучването и опазването на старините и археологическите паметници, за което е смятан от чуждестранните учени за една от най-компетентните личности по тези въпроси. Ще илюстрирам с писмото от Херман Вацлав Шкорпил, учител от София:

Имам честта да Ви помоля за подробни сведения по откритие в Духовната могила до с. Перушица и по ходене на г-жа на австрийския консул за разкопаване на могилата. Приготвявам под печат едно списание за могили [Вероятно става въпрос за труда „Могили“, издаден от братята Херман и Карел Шкорпил в Пловдив през 1898 г. – б. а., Н. З.-П.] в България (с много фотографически образи) и нуждая се от предметните сведения за решение на един твърде важен въпрос (Ф. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 528, л. 1, Писмо № 12 от 22 януари 1887).

Наред с тези основни сведения, писмата изобилстват с различни интересни факти за живота на румелийската столица Пловдив през 1879 г., за маневрите на Българската сухопътна войска, проведени в Пловдив на 19 февруари 1879 г., за дейността на Пловдивското женско дружество „Майчина грижа“ (1879) (Ф. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 7 от 20 февруари 1879; Писмо № 10 от 2 ноември 1879), за създаването на Ученолюбиво дружество в Пловдив през 1879 г. („Тукашните учени съставиха научно дружество и имаха две заседания. Събират се ката събота вечер“) (Ф. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 359, л. 12 Писмо № 9 от 16 октомври 1879) и др. Писмото на племенника на Н. Геров Т. Панчев предоставя интересни факти относно учебната програма, училищните предмети и учителите на Пловдивската областта реална гимназия през 1879:

Сега училището е много добре наредено и само в четирите класа има до 400 ученици. Учителите ни са следующите г-да: Караджов (инспектор и преподавател на математиката), Проданов (сливналия и преподавател по педагогика),

Бракалов, учител по естествена история, Вагнер, чех и учител по история, дядо просингел Методий на закон божий, Mr Martin на французский язык. Предметите, които учим, са: закон божий: вяра, надежда и любов; българският език – литература, разни родове от проза и поезия, декламация и старобългарска граматика; математика – алгебра и геометрия; диплография; педагогика всеобща история; физика и химия; чъртание и рисуване; анатомия и физиология; френски и нотно пение F. 22/Ф. 22: оп. II, а. е. 359, л. 12 Писмо № 9 от 16 октомври 1879).

Документите са ценни с данните, с които се допълват и уточняват отделни моменти от дейността и биографията на видни дейци от епохата на Възраждането (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 3 от 28 юни 1862; Писмо № 7 от 20 февруари 1879).

Накрая трябва да се отбележи голямата грижовност, проявена от Найден Геров, за съхраняването на неговия архив, благодарение на което той е запазен за науката до наши дни. На повечето изпратени до него писма той отбелязва в горния ляв ъгъл датата и годината на получаването им и съответно на изпратения отговор (F. 22/Ф. 22: оп. II, Писмо № 3 от 28 юни 1862; Писмо № 7 от 20 февруари 1879).

ЛИТЕРАТУРА

- Герв 1895–1904: *Герв, Н.* Речник на българският език с тълкувание речити на български и на руски. Събрал, нарядил и на свят изважда Найден Герв. Ч. 1-5. Пловдив (Gerov 1895–1904: *Gerov, N.* Rechnik na blagarskiy yazik s tlakuvanie rechiti na blagarski i na ruski. Sabral, naryadil i na svyat izvazhda Nayden Gerov. Ch. 1-5. Plovdiv).
- Димитров 1981: *Димитров, А.* Българското учителство през третата четвърт на XIX век. – В: Проблеми на българското възрождане. София, 231-232 (Dimitrov 1981: *Dimitrov, A.* Balgarskoto uchitelstvo prez tretata chetvart na XIX vek. – V: Problemi na balgarskoto vazrazhdane. Sofia, 231-232).
- Панчев 1911-1914: *Панчев, Т.* Из архивата на Найден Герв: Писма, доклади и материали за възрождането на българския народ. Кореспонденция с частни лица (ИАНГ). Кн. 1-2. София (Panchev 1911-1914: *Panchev, T.* Iz arhivata na Nayden Gerov. Pisma, dokladi i materialy za vazrazhdaneto na balgarskiya narod. Korespondentsia s chastni litsa (IANG). Kn. 1-2. Sofia).
- Пенева-Запрянова 1992: *Пенева-Запрянова, Н.* Непубликувани писма до Найден Герв. – В: Известия на НБКМ, год. 20 (26), 353-381 (Peneva-Zapryanova 1992: *Peneva-Zapryanova, N.* Nepublikuvani pisma do Nayden Gerov. – V: Izvestiya na NBKM, god. 20 (26), 353-381).
- Попов 1880: *Попов, Н.* Воспитание болгар и южнославянский пансион Ф. Н. Минкова в Николаеве, С. Петербург (Popov 1880: *Popov, N.* Vospitanie bolgar i yuzhnoslavianskiy pansion F. N. Minkova v Nikolaeve, S. Peterburg).
- Стателова, Маркова 1979: *Стателова, Е., Маркова, З.* (съст.) Спомени за Учредителното събрание от 1879. София (Statelova, Markova 1979: *Statelova, E., Markova, Z.* (sast.) Spomeni za Uchreditelното sabranie ot 1879. Sofia).
- БИА Български исторически архив (BIA Balgarski istoricheski arhiv)
НБКМ – БИА, Ф. 22, оп. II (NBKM – BIA, F. 22, op. II).
НБКМ – БИА, II, В 9283, л. 52 (NBKM – BIA, II, V 9283, l. 52).